

Másrészt segítségünkre van a „tükör” szó ismételt említésével, közelebből: a „homályos tükör” szókapcsolattal. (*Városvégi otthonában szülőházára gondol, Időjáték, Arnyjátékok.*)

Férfikor és homályos tükör: nyilvánvaló, hogy az Újszövetség egyik legköltoibb szakaszáról, Pál apostol korinthusiakhoz írott levelének 13. részéről van szó: „Amikor gyermek voltam, úgy éreztem, mint gyermek, úgy gondolkoztam, mint gyermek; amikor pedig férfivá lettem, elhagytam a gyermeki dolgokat. Mert most tükör által homályosan látunk, akkor pedig színről színre...”

Mint a *Pitypang királyfi* versei mutatják, Szepesi Attila egyre közelebb jut a színről színre látás pirruszi győzelméhez, elsősorban azért, hogy képes egyidőben látni és láttatni múltat és jelent, világlírárt és magyar költészetet.

Külön figyelmet érdemel a kötet gyönyörű „appendixe”, a *Gulácsy Lajos éjszakái* című prózavers-esszé, amelyhez legfeljebb Nagy László *Szindbád*-látomása hasonlítható, s amellyel Szepesi korábban választott hivatásának, a festészetnek is tiszteleg. Ez a prózavers ugyanakkor hitvallás is a műzsák testvériségéről, a különböző műfajok ihletének és alkotói folyamatának rokon vonásairól.

E hitvallás révén válik a *Gulácsy Lajos éjszakái* e különböző korok, költők, művészetek, filozófiák hatását mutató kötet szerves részévé. (*Magvető.*)

PETRÓCZI ÉVA

Apáti Miklós: Korai hatyúdalok

Első olvasásra úgy tűnhet, hogy Apáti Miklós alapvetően ösztönös költői alkat, aki hagyja magán átáramolni a hatvanas-hetvenes évek magyar világát, s élményeit és reflexióit írja versbe. Valóságalapja van az efféle nézetnek, de ez csak az igazság egyik fele. E költői világot ugyanis egyre konokabb tudatosság is irányítja, s ennek oka nemcsak az életkorral együtt növekvő bölcsesség. A költőnek ugyanis a kezdetek kezdete óta határozott elképzelése volt a világról, az emberi létezés értelméről, s elsősorban nem is költő akart talán lenni, hanem ember, aki megéli a maga életét, s közben ezt líráilag meg is örökíti. Igen ám, de sorra jöttek a kisebb-nagyobb, a törvényszerű és a véletlen konfliktusok, s kiderült, hogy az elképzelt életvezetés és a valóságosan alakuló között olykor nemcsak eltérések adódnak, de szakadékok nyílnak. S mindeme keserű felismerésekkel párhuzamosan látni kellett azt is, hogy e tények nemcsak a saját magánemberi létére érvényesek, hanem eléggé általánosíthatóak, gyakoriságuk nem is csak nemzedéki, de társadalmi méretű. Nemcsak arról van tehát szó, hogy az élete sok vonatkozásban elhibázott, nem is csak arról, ami minden felnövekvő nemzedék természetese, de szomorú felismerése, hogy az ifjúkori elképzelésekből viszonylag keveset sikerül valóra váltani, hanem arról is, hogy az életvezetés hibáival mindezen túl is rendszeresen szembetalálkozhatunk.

Mivel Apáti Miklós igazi költő, ezt a többrétű kérdéskört alapvetően saját személyiségére koncentráltan jeleníti meg. A költői én nem vonja ki magát sem a társadalom egészéből, sem annak egy részéből, nem tesz tehát éles elkülönítést az én és a ti között, semmiféle erkölcsi emelvényről nem bírálja sem a hibázókat, sem azokat, akik őt hibázásra kényszerítik. Nem egyszerűsíti le a dolgokat, s nem más-hol, de saját hétköznapijaiban igyekszik tetten érni a változásokat magyarázó okokat.

Úgy tűnhet, hogy az indulásakor igazán közéleti költőként bemutatkozó Apáti Miklós visszavonult a kisvilágba, s a nagy egész összefüggései helyett már csak saját sorsa érdekli. A kötet egészéből azonban megbizonyosodhatunk arról, hogy

egyáltalán nem így van. Nem menekült saját sorsához, hanem ellenkezőleg: felismerte, hogy a kor egyik legfontosabb feladata: rendbetenni a saját életünket, rendbetenni mindannyiunk életét. Persze itt nemcsak elfásuló és felbomló házasságokra kell gondolnunk, ez csak egyik összetevője lehet a válságnak, amely kereső jellegű: az életnek az ifjúkorban már megtalálni vélt értelmességét szeretné újra megragadni.

A kötet egészében így a költői én helyzetének megörökítése nem állapotrajzszerű, nem statikus, hanem dinamikus. Leginkább az időszemléletben látható ez: nem a múlt, nem is a jelen, hanem a múlt-jelen-jövő folyamata a hangsúlyozott. Erre a folyamatra, ez az eddigiekből is következik, sem radikális, sem tétova fejlődéskép nem jellemző. Nem, ha magáról a lírai hősről van szó, akit „A jelen csak feketít”, aki úgy látja: „A terv szép volt, az akarat balga. / Nincs senkim. Ami van, felesleges.”, s „hogyan lehetnék én is másabb; / a hegy hegy, a múlt se múlik, / a jövő nem jövedől”, s így „attól se félek már, hogy azzá / leszek, amivé mások lesznek”.

Pontos a kötet címe: a *Korai hattýúdalok* a búcsú versei. Átvitt értelemben persze. Egy bezárulni látszó élet vet számot a maga egyéni helyzetével, s radikális megoldást nemigen találva, a bezártsághoz a fáradtság, a feleslegesség, az elmúlás, a halál képzetkőrei tapadnak. A képi motívumok is ezt erősítik. A három idősíkszembesítéséhez és az elmúlás képzetkőréhez olyan uralkodó motívumok kapcsolódnak, mint az alkony, az este, az éjszaka, az álom, — az őszi Nap, a naplemente, — a hold, az eső, a hó, az ősz, — a zokogás, a zene, a zeneiség. E motívumok némelyike majd mindegyik versben megtalálható, s visszatérésükkel, ismétlődésükkel szinte rendszert alkotnak. Átvaluk a negatívnak bemutatott léthelyzetet romantizálja és esztétizálja a költő. Nem múlt századi vagy századeleji módon, de szembeötlően. Felnagyítja, szinte kizárólagossá teszi léthelyzetének negatívumait, s e létet olyanak mutatja, amelynek megoldása csak a távozás lehet, de amely még így is szép és igézetes. Nem démoniség, de életszeretet van e szemléletben jelen, s a *Korai hattýúdalok* már a címben feszülő ellentéttel is fölillantja valamiféle más megoldás lehetőségét is. Ez egyelőre inkább a feltételesség révén van jelen. A bezárulban jelenközpontú versekben is sok a feltételesség, az *ami van* is sokban csak feltételes, s az *ami lesz* is. A jelképes halál nem tény még, s lehetségesek még olyan erők a személyiségben, amelyek feloldják a bezártságot. Nem csapja be önmagát a költő, hiszen: „Tudom: nem tudom mi lesz.”, de az elmúlás nem igazi megoldás számára, hiszen a költői világkép középpontjában az egyéni és a történelmi létezés értelmességének tétele áll változatlanul, s a gondot épp azok a negatív erők okozzák, amelyek ezt az értelmességet kikezdi. S hogy ez így van, azt a kötet sok szép verse közül is legemlékezetesebb kettő bizonyítja elsősorban. A *Medália*, ez a kötet egészéhez oly igen illeszkedő elégikus hangoltságú szerelmes vers, amelyik elmúlásában ragad meg egy tiszta és hibátlan kapcsolatot. Az elmúlás és a tökéletesség harmóniája, a teljesség emlékének örökkön tartó volta és szerelem „hattýúdalában” az emberi kapcsolatok fenséges számunkravalóságát, személyiséget formáló szépségét hirdeti.

A *Napkoronghoz, míg vörös lesz* (És Ady Endréhez) címzett nagyszabású vers e kötetnek, de Apáti költői pályájának is egyik fókuszsa. „Szerelmes” vers ez is, a Naphoz, Ady Endréhez, s talán a társához is e létben. Együttal ars poetica is ez az összegző vers. Benne van a költői én minden fájdalma, minden, amiről eddig már szó esett, benne van a személyes lét múlandósága is, de ugyanakkor benne van, hangsúlyosabban, mint e kötetben bárhol, az élethimnusz is. A Napkorong kétszer lesz vörös: amikor lebukik és amikor fölkel. A vers képileg és szerkezetileg is a naplementével indul, s ez — e kötetben törvényszerűen — a költői személyiség elmúlását asszociálja, s felidéz egy zenei motívumként a versben többször visszatérő emléket. Gondolati síkon egy életigenlő, a hibákat kijavítani törekvő magatartás jelenik meg: „Szeressünk örökké élni. / Szeressünk nagyon.” A lebukó, majd alvó Nap, a nemlét képe nem a végső szó a versben, amely az elmúlással feleselő képpel, a napfelkeltével zárul, s ez a kép, nemcsak természeti, de társadalmi töltésű is: a

személyes lét múlandósága mellett látja és láttatja az emberi létezés folytonosságát. Megszenvedett, kiküzdött hit szól a végső sorokból: „Am reggelre tudom, olyan vörösség / ráz föl, hogy megelétem beledobban, / s tudok majd nem lenni / jobban, jobban. / Létünkre megint jut virág. / Csöndességünknek orgonák. / Hitünknek múlt, múltunknak emlék, / mint ama havon is, hány éve, nemrég — / Azok lehesünk, amik szeretnénk. / Hogy lehessen mindig Ady Endrénk.”

Ez a hit nem egyszeri és véletlenszerű, s ezt nemcsak ez a vers és ennek nagy esztétikai súlya bizonyíthatja, de a kötetet záró, az édesapa emlékének ajánlott *Rekviem* is, amelynek szintén árnyalt és végiggondolt a történelemszemlélete.

S nemcsak lehet, de kell is említeni azokat az Apáti-verseket, amelyek e kötet után születtek szép számban, s láthatóan egy harmonikus szerelem újjászült erejének, a „termőre fordult élet”-nek, a „szelíd jövőtudat”-nak a bűvöletében.

A kötetben található gondolati feloldásnak megvan tehát már az érzelmi feloldása is. Mindez persze nem teszi semmissé a *Korai hattýúdalokat* s világképüket. Nem fehéren, feketén, majd újból fehéren lát a költő. Hangulati s gondolati hullámozása kétségtelen, de szemlélete nem nélkülözi a dialektikát. S amit néhány éve még inkább csak reméltünk néhány erőteljes verse alapján, az most már kétségtelen: a bizonyított tehetség emlékezetes teljesítménye a *Korai hattýúdalok*. (*Szépirodalmi*.)

VASY GÉZA

Tamás Menyhért: Messzülő ég

Harmadik kötete a *Messzülő ég* Tamás Menyhértnek. Az első, a *Szövetségben fákkal* (1974) a bukovinai székelység érzés- és gondolatvilágát mutatta meg (sikeréhez adalék, hogy egy Hadikfalváról származó zombai székely család tagjai előttem adtak igazat minden sorának). A *Küszöbökkel* (1978), második könyvével indult el a költő a konkrétumok gondolati síkon történő értékelésének útján, történelmi tapasztalatainak általánosítását kísérve meg. Ez gazdagodott tovább a *Messzülő ég*-ben. (A kötet cím itt nem a legszerencsésebb. Ez a szóképzési forma nehezen követhető, még akkor is, ha a címadó vers magyarázza.)

Az újabb könyvben nem kell feszült figyelemmel keresni a szép sorokat. Bárhol fellapozzuk és elolvassuk néhány mondatot, bizonyossággal érződik, tehetséges költővel van dolgunk. Tamás folytonos feszülésben — legfeljebb csak pillanatokra megtorpanón — tudja tartani versnyelvét. Állandó és „messzülő” magasságban a prózától (annak ellenére, hogy van igénye lefelé szorítani szavai „füstjét”). Képzletében vitathatatlanul megvan a képesség, hogy eddig járatlan vagy eléggé fel nem tárt utakra forduljon, hogy képeit és gondolatait elkülönítő egyénítéssel adja közre. Képi és gondolati távlatok remeklése az utolsó, *Üzenetek* című ciklus. A lehetséges példák közül emeljük ki a Jean Rousselot-nak ajánlott *Két vers közöttet*: „Két vers között / kétellyé / csönddé válni // két vers között / kétellyé // két vers között // akár a szomjan- / halt folyó.”

Ugyanakkor az sem hallgatható el, hogy a veretes szép sorok mellett vannak olyan nyelvi ötletek, amelyek érdekesek ugyan, de nem vagy alig emelkednek túl a leleményesség szintjén (gondolok az *Igeidők* két sorára és az *Egyugyan kötőre*). Tamás minden erejét, tehetségét friss és erős sorok építésére fordította, mert úgy érzi, nem bízhat „semmit az időre”, hiszen az „bármikor megszegheti ígérését”. Önmagára nézve néhány helyen kötelezőbbnek gondolja a különösséget a szükséges mértéknél. Még így is sikerült azonban elérnie azt, hogy lelki atmoszférája tetté sűrűsödjék.